

עושה מעשה בראשית אבל על ההרים לא מצי מברך שכחו מלא עולם, וכ"כ הרמב"ם ז"ל¹⁸. ובתוספות¹⁹ נמי כן פירשו, ומיהו לישנא דגמרא לכאורה הוה משמע דתרוייהו מברך ממשי²⁰.

[נט, ב] אמר רב פפא הלכך נימרינהו לתרוייהו. הגאונים ז"ל פ' דארוה ההודאות ואל ההודאות קאי, כלומר דנימא רוב ההודאות אל ההודאות כמו שאנו אומרין בחתימת ישתבח²¹. ואיכא מאן דמפרש²² דאדרב יהודה ואדרבי יוחנן קאי, כלומר מתחיל מודים אנחנו לך כרב יהודה ומסיים בה כרב יוחנן דאמר ואלו פינו וכו'. ואינו מחוור בעיני כלל, דאף ר' יוחנן הכי הוי אמר דהא ר' יוחנן אוסופי מוסיף ומסיים בה הכין וכדאמרין ור' יוחנן מסיים בה הכין ואלו פינו וכו', ולעולם רב פפא לא אמר הלכך נימרינהו לתרוייהו אלא במה שיש מחלוקת שזה אומר כך וזה אומר אינו כך אלא כך והוא אומר נאמר כזה וכזה, אבל הכא לא הוי למימר הכין אלא הלכך נימא כר' יוחנן או רב פפא אמר הלכה כר' יוחנן²³.

אלא אידי ואידי דחזי מיחזי. אפשר לומר דמ"מ היכי דשמע ולא חזא מברך הטוב והמטיב כפירוקא קמא וכדתנן²⁴ על בשורות טובות

ההיא דרב חנא ורב יהודה מסתברא דלאו ראיה היא דאף היא איכא למימר דאזכרה ומלכות קאמר בה אלא שהתלמוד קצר בה שלא היתה שם הכונה ללמד על נוסח הברכות אלא עיקר הברכות, וכדרך שקצרו בברכת שהחיינו שהיא בשם ומלכות¹¹. וגדולה מזו אמרו מנימין¹² רעיא דאמרינן בפרק כיצד¹² דאכל ואמר בריך מריה דהאי פיתא ואמר רב יצא, ואקשינן והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ואמרינן דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא, ואפילו הכין קצר בה הגמרא ולא הזכיר בה ההזכרה שלא היתה הכונה אלא שאין נוסח הברכה מעכב. ובהדיא אמרו כן בירושלמי דכל ברכות אלו דמתניתין בשם ומלכות. דגרסינן התם על מתניתין דהכא ר' זעירא רב יהודה בשם רב כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה אמר ר' תנחומא אנא אמרית טעמא ארוממך אלהי המלך¹⁴, רב אמר צריך אתה ושמואל אמר צריך אלהינו¹⁵, ואף הרמב"ם ז"ל¹⁶ כן כתב שכלן בשם ומלכות.

[נט, א] רבא אמר התם מברך תרתי הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו מלא עולם ליכא. פי' ר' האיי גאון ז"ל¹⁷ מברך תרתי אחת מתרתי קאמר, או שכחו מלא עולם או

עושה מעשה בראשית ולא שכחו וגבורתו. 18 פרק י מהלכות ברכות הלכה יד. 19 בד"ה רבא וכ"ה בתוס' ר"י. 20 הריטב"א כתב שיש גרסאות שנראה מהם ששתים מברך בברקים ורוחות וכ"כ תר"י (מב, ב בדפי הרי"ף בד"ה על) בשם יש מפרשים וכ"ה דעת הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם שם. וכתב הב"י בסימן רכז שכן נראה מדברי רש"י. 21 כ"כ גם תוס' (בעמוד א) בד"ה הלכך וכ"כ הרי"ף כאן (מג, ב בדפי הרי"ף) ובתענית (ב, א בדפי הרי"ף שם), הרמב"ן במלחמות כאן והרא"ש בסימן טו. 22 כ"ה דעת בעל המאור כאן והו"ד גם בר"ן בתענית שם וכ"כ גם המאירי והריטב"א בשם יש מפרשים. וסברת בעל המאור שאין לחתום הברכה בשתי לשונות, והרמב"ן במלחמות ביאר מדוע חותמים בשניהם. 23 כן הקשו גם הרמב"ן במלחמות והריטב"א. וכתב המאירי שאע"פ שהסוגיא מוכחת שאין לומר נימרינהו לתרוייהו אלא במה שיש בו מחלוקת, מ"מ הדברים זרים. 24 לעיל נד, א.

בחדושי לעיל מט, א בד"ה ברוך. 11 במשנה איתא: בנה בית חדש וכו' אומר ברוך שהחיינו וכו' ולא הזכירו במשנה שם ומלכות, אף שפשוט שברכת שהחיינו היא עם שם ומלכות. 12 צ"ל: גבי מנימין וכו'. 13 לעיל מ, ב. 14 תהלים קמה, א. 15 כ"ה גם הגרסא שכתבו הרא"ש והריטב"א. ולפנינו בירושלמי: ושמואל אמר אינו צריך לומר אתה. 16 בפרק י מהלכות ברכות הלכה ט וכן דעת התוס' בריש פרקין, תר"י (מג, א בדפי הרי"ף), הרא"ש בסימן א וכן פסק השו"ע בסימן ריח סעיף א. והראב"ד עצמו כתב שם בסיום דבריו: מ"מ על כולן אם אמר הזכרה ומלכות לא הפסיד. 17 וכ"כ הרי"ף (מג, ב בדפי הרי"ף), הרא"ש בסימן יג וכ"פ השו"ע בסימן רכז ס"א. וכתב הט"ז שם בסק"א שהמנהג לומר על הרעמים שכחו וגבורתו ועל הברקים עושה מעשה בראשית. וכתב המג"א שם בסק"א שאם שמע רעם וברק כאחד מברך על שניהם ברכה אחת עושה מעשה בראשית. ועיין במחצית השקל שם שמבאר מדוע מברך

ארעא או בנה בית חדש, דקצבו של דבר כך הוא דכל טובה דאית להו לאחרני בהדיה הטוב והמטיב הא דלית להו לאחרני בהדיה שהחינו.

שינוי יין אין צריך לברך. אבל מברך הוא הטוב והמטיב. ואסיקנ' דוקא בדאיכא בני חבורה דשתו בהדיה, וה"ה אשתו ובניו³².

והא דמברך על שינוי יין בין דבתרא עדיף מקמא בין דקמא עדיף מבתרא, דאינו מברך אלא ארבו היין³³ כרב דהוה מברך אכל חביתא וחביתא³⁴. אבל רבינו שלמה ז"ל³⁵ כתב שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון, והראשון נראה עיקר.

בנה בית חדש וקנה כלים חדשים. ירושלמי³⁶ לא סוף דבר חדשים, אלא אפילו שחקים חדשים הן לו. וכתב הראב"ד ז"ל³⁷ דחדשים דנקט למעוטי מכרן וחזר וקנה אותן, כמו שאמרו באשה חדשה³⁸ למעוטי מחזיר גרושתו שאינו חוזר עליה מעורכי המלחמה.

וברכה זו מברך אותה משעת קניה אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן, שאין הברכות אלא על שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן או בבניינן³⁹. כדרך שהוא מברך על הגשמים משעת ירידתן אע"פ שאין הנאתן ניכרת מיד.

אומר הטוב והמטיב, דהשתא אפילו²⁵ לתרוצה בתירוצא אחרינא היינו משום דאלו מתני' בשמע משמע פשיטא דהטוב והמטיב מברך, וכבר תנינן לה בכלל בשורות טובות, דאלמא מילתא פשיטא היא דבשמע משמע מברך הטוב והמטיב²⁶. אבל לפירוקא בתרא דאמרי' הא דאיכא אחרינא בתריה²⁷ הא דלית להו אחריני בתריה הוא דמחדית דאפילו אבשורות טובות לא מברך הטוב והמטיב אלא בדאיכא שותפא בהדיה²⁸.

והא דאמרינן הא דאית להו לאחרני בהדיה²⁹. הרב אלפסי ז"ל³⁰ פירשה דאית להו לאחרני שותפת' בהדיה ארעא בהדיה. ואינו נכון, דעל שתוף הטובה הוא מברך הטוב והמטיב, והלכך כיון שיש שתוף לעולם עמו בטובת הגשמים שהמטר יורד בשדות אחרים, אף הוא מברך הטוב והמטיב שהוא וכל העולם שותפין באותה טובה³¹. וכן נראה מאמרו לו מת אביו והוא יורשו דקאמרינן בדאית ליה אחי, והתם ודאי אפי' בדפקיד האב והניח שדות מוחלקות לזה ולזה. והא דאית להו לאחרני בהדיה לא קאי אגשמים, דהתם לעולם אית להו לאחרני בהדיה, אלא אמאי דאקשינן והתנן בית חדש וכו' קאי, כלומר לא תיקשי לך מירידת גשמים בדאית ליה לדידיה

אלא כתב רבינו דגם בשמע מברך הטוב והמטיב וכתב המג"א בסימן רכא סק"ב שכוונת רבינו שמה שאמרו כאן שמברך הטוב והמטיב זה לא רק בראה הגשמים אלא גם ששמע. ועיין במחצית השקל שם ובמאמר מרדכי שם סק"ו שביארו את דברי רבינו על פי דברי המג"א. 32 כ"כ גם התוס' בד"ה התם. 33 כ"ה דעת ר"ת כאן בתוס' ד"ה הטוב (אלא שכתב: רק שלא ישתנה לגריעותא יותר מדאי) ובפסחים קא, א בד"ה שינוי. 34 כ"ה בירושלמי במכלתין פרק ו הלכה ת. ועיין ברא"ש כאן סימן טו שדחה את הראיה מהירושלמי. 35 בד"ה שינוי. ועיין באו"ז ח"א הלכות סעודה סימן קנו שדן שם אם זו דעתו של רש"י, וכן דעת רשב"ם בפסחים שם בד"ה אחד. 36 בפרקין הלכה ג. והו"ד הירושלמי גם בתוס' בד"ה ורבי יוחנן, ברא"ש סימן טז, בריטב"א ובמאירי. 37 כ"כ גם המאירי בשם גדולי המפרשים. 38 סוטה מד, א. 39 כ"כ גם הרא"ש וכו"פ השו"ע בסימן רכג סעיף ד. ובחידושי הרא"ה, הריטב"א והמאירי הביאו דעה שברכה זו אינו מברך אותה עד שישתמש

25 כ"ה בדפוס אמ"ד. ובנדפס: אפשר. ובמחצית השקל בסימן רכא סק"ב שהעתיק דברי רבינו איתא: "אתיא". 26 כ"כ גם הריטב"א. ועיין בב"י ס"ס רכא שכתב בשם רבינו דאפשר לומר דלמסקנא גמי היכא דשמע ולא חזא מברך הטוב והמטיב ועיין לקמן הערה 31. 27 צ"ל: בהדיה. וכן להלן. 28 מבואר דלמסקנא אם אין לו שדה אינו מברך הטוב והמטיב ועיין לקמן הערה 31. 29 כ"ה גם גרסת הרא"ש בסימן טו. ולפנינו: הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות. 30 בהלכותיו כאן (מג, ב בדפי הרי"ף) וכ"ה דעת הרמב"ם בפרק י מהלכות ברכות הלכה ה וכ"כ המאירי, ולפ"ז אם יש לו שדה לבד מברך שהחינו, יש לו שדה בשותפות מברך הטוב והמטיב ואם אין לו שדה כלל מברך מודים אנחנו וכו' וכ"פ השו"ע בסימן רכא סעיף ב. 31 וכ"ה שיטת רש"י בד"ה ה"ג, הרא"ש והריטב"א ועיין גם בחדושי הריטב"א בתענית י, א. ולפי זה באין לו קרקע מברך מודים אנחנו וביש לו קרקע מברך הטוב והמטיב, אבל שהחינו אינו מברך על ירידת גשמים. ולעיל בד"ה